

BULLETIN

STICHTING WIESENTHAL FONDS

ALPHEN AAN DEN RIJN

OPGERICHT IN 1967 TE AMSTERDAM

**SIMON WIESENTHAL
DOCUMENTATIECENTRUM
WENEN**

November 2020

S T I C H T I N G

WIESENTHAL FONDS

BULLETIN

is een uitgave van
Stichting
Wiesenthal Fonds

November 2020

Postbus 98
2400 AB
Alphen aan den Rijn

Bank:
NL72 RABO 0112 9480 81
NL75 INGB 0003 7187 17
Alphen aan den Rijn

BESTUUR:

Voorzitter:
Rebecca Donnison
Secretaris:
Kees Slingerland
Penningmeester:
Ernst-Jan Westmaas

STICHTING

WIESENTHAL FONDS

I N H O U D

Stichting Wiesenthal-Fonds Alphen aan den Rijn

Voorwoord Stichting Wiesenthal Fonds	3
Coronacrisis	4
Toespraak van Koning Willem-Alexander, Nationale Herdenking 4 mei 2020	5
Joodse Brigade. Gemotiveerd tot op het bot: de mannen van de Joodse Brigader	8
Artikel Auschwitz bulletin	10
Wiesenthal fonds financiert voor vijf jongeren om mee te gaan op reis met het Auschwitz Comité naar Polen	14
Brief Eefje van den Akker	25
De joodse onderduik: toen diep geheim, nu steeds meer zichtbare locaties, Initiatief vanuit de Vrije Universiteit Amsterdam	17
Mogelijk laatste berechting oud-nazi, maar de zoektocht gaat door	25
Mijlpaal voor Namenmonument	27
De Friese Wiesenthal	30
Stichting onderzoek oorlogsmisdaden	31
Beleidsplan Stichting Wiesenthal Fonds	33
Staat van baten en lasten over het jaar 2019	35
In Vulformulier	(achterzijde omslag)

TESTAMENTAIRE BESCHIKKINGEN

Testamentaire beschikkingen ten behoeve van Stichting Wiesenthalfonds kunnen als volgt gemaakt worden:

"Ik legateer, vrij van rechten en kosten, een bedrag van €.....,-
aan Stichting Wiesenthalfonds, gevestigd te Alphen aan den Rijn.

Voorwoord

Stichting Wiesenthal Fonds

Beste donateurs van het Wiesenthal Fonds. Voor u ligt het bulletin 2020. Het is een bewogen jaar voor iedereen en wij hopen dat dit bulletin u in goede gezondheid bereikt. Dit jaar herdenken we dat het 75 jaar geleden is dat na vijf jaar verschrikkingen de tweede wereldoorlog werd beëindigd. Er waren veel herdenkingen én vieringen gepland, maar door de COVID-19 beperkingen konden die of niet doorgaan, of kregen een andere invulling. Uniek werd daarvoor de indrukwekkende toespraak van koning Willem Alexander op de bijzondere 4 mei herdenking.

Ondanks de coronacrisis konden wij toch doorgaan met financieren van grote en kleine projecten, die in het kader staan van het overdragen en doorgeven van kennis omtrent de holocaust. Voor een aantal projecten hebben wij een samenwerking met het Auschwitz-comité gezocht. Dit heeft geresulteerd in de "Jongerenreis Auschwitz", sponsoring van het "Namenmonument" en een artikel over onze stichting in het Auschwitz bulletin, dat wij ook in ons bulletin hebben opge-

nomen. Verder in dit bulletin aandacht omtrent de laatste stand van zaken project "Mapping hiding places" en activiteiten van de Stichting Onderzoek Oorlogsmisdaden. U treft daarnaast artikelen over de Joodse brigade en het Nationaal Holocaustmuseum.

Als bestuur zijn wij blij dat we met uw giften door de jaren heen het werk van Simon Wiesenthal hebben kunnen voortzetten. Het blijkt echter wel dat naarmate de tijd verstrijkt het steeds moeilijker wordt om projecten te vinden die aan onze doelstelling voldoen. Als bestuur overwegen wij daarom om komend jaar een andere invulling aan het werk van de Stichting te geven. Dat is de reden dat u dit keer geen acceptatiekaart ontvangt. Wij gaan ons bezinnen op een waardige besteding van de resterende gelden en zullen u hiervan uiteraard op de hoogte stellen.

Als voorzitter ben ik in ieder geval wel trots op de projecten die we dit jaar hebben kunnen steunen en ik hoop u ook.

Rebecca Donnison
voorzitter ■

Corona crisis

Vanaf medio maart 2020 heeft het coronavirus (covid 19) ons in de greep! We zijn nu bijna driekwart jaar verder en het is nog niet helemaal duidelijk wanneer er voor ons allemaal een betrouwbaar vaccin beschikbaar komt waardoor deze virusziekte effectief bestreden kan worden. Tot zolang zullen we ons zoveel mogelijk moeten houden aan de adviezen en regels die door het RIVM en door onze regering aan ons worden opgelegd.

Ongetwijfeld heeft de coronacrisis een ingrijpende invloed gehad op het dagelijks leven van onze donateurs en hun

naasten. Velen van u zijn niet zo jong meer en daarom extra kwetsbaar voor deze gevaarlijke aandoening.

Het bestuur van het Simon Wiesenthal Fonds spreekt de hoop uit dat onze donateurs de coronacrisis zonder al te veel problemen zijn doorgekomen.

Als we straks allemaal, net als bij de bekende jaarlijkse grieprik, een coronaprik kunnen krijgen hebben we hopelijk ook dit virus overwonnen!

Kees Slingerland
secretaris ■

Toespraak van Koning Willem-Alexander, Nationale Herdenking 4 mei 2020

Hoewel de Nationale Herdenking op 4 mei al ruim een half jaar geleden is heeft de redactie van het Wiesenthal bulletin tóch besloten de toespraak van Koning Willem Alexander te plaatsen. Op de eerste plaats omdat het nog niet eerder is voorgekomen dat de koning op 4 mei een toespraak houdt maar óók omdat hij op een buitengewoon indrukwekkende wijze de Jodenvervolging onder woorden heeft gebracht.

De corona crisis was er de oorzaak van dat de herdenkingsplechtigheden op 4 mei dit jaar heel anders waren dan gebruikelijk. We herinneren ons nog het enorme lege plein voor het nationaal herdenkingsmonument in Amsterdam, de zes in het zwart geklede figuren die langzaam vanuit het Koninklijk paleis over de doodstille Dam naar het monument liepen maar vooral denken we te-

rug aan de indrukwekkende toespraak van koning Willem Alexander:

"Het voelt vreemd op een bijna lege Dam. Maar ik weet dat U, dat jij, deze Nationale Herdenking meebeleeft en dat we hier samen staan.

In deze uitzonderlijke maanden hebben wij allemaal een deel van onze vrijheid op moeten geven. Sinds de oorlog heeft ons land iets dergelijks niet gekend. Nu maken we zelf een keuze. In het belang van leven en gezondheid.

Toen wérd de keuze voor ons gemaakt. Door een bezetter met een ideologie zonder genade die vele miljoenen mensen de dood in joeg. Hoe voelde de ultieme onvrijheid?

Er is één getuigenis die ik nooit zal vergeten. Het was hier in Amsterdam, in de Westerkerk, bijna zes jaar geleden. Een kleine

man met heldere ogen - fier rechtop met zijn 93 jaar - vertelde ons het verhaal van zijn reis naar Sobibor, in juni 1943.

Zijn naam was Jules Schelvis. Daar stond hij, breekbaar maar ongebroken, in een volle, muisstille kerk. Hij sprak over het vervoer met 62 mensen in één veewagon. Over de ton op de kale vloer. Over de regen die door de kieren spatte. Over de honger, de uitputting, de smerigheid.

"Je ging er uitzien als een schooier", zei hij. En je hoorde in zijn stem hoe erg hij dat had gevonden. Hij vertelde over de horloges die bij aankomst door soldaten van polsen werden gekrukt. Over hoe hij zijn vrouw Rachel in de

chaos kwijtraakte. Nooit zag hij haar terug.

"Welk normaal mens had dit kunnen bedenken? Hoe kon de wereld toestaan dat wij, rechtschapen burgers van Nederland, als uitschot werden behandeld?" Zijn vraag bleef hangen tussen de pilaren van de kerk. Ik heb er geen antwoord op. Nog steeds niet.

Wat ik me ook herinner, is zijn verslag van wat er aan de reis voorafging. Na een raz-zia werd hij samen met zijn vrouw en vele honderden anderen weggevoerd naar station Muiderpoort. Ik hoor nog zijn woorden: "Honderden omstanders hebben zonder vorm van protest toegekeken hoe de overvolle trams, onder strenge bewaking, voorbij reden."

*Dwars door deze stad. Dwars door dit land.
Voor de ogen van landgenoten. Het leek zo
geleidelijk te gaan. Elke keer een stapje verder.
Niet meer naar het zwembad mogen.
Niet meer mogen meespelen in een orkest.
Niet meer mogen fietsen.
Niet meer mogen studeren.
Op straat worden gezet.
Worden opgepakt en weggevoerd.*

*Sobibor begon in het Vondelpark. Met een
bordje: 'Voor Joden verboden'. Zeker: er wa-
ren veel mensen die zich verzetten. Man-
nen en vrouwen die in actie kwamen, die
tegen de stroom in burgermoed toonden en
hun eigen veiligheid op het spel zetten voor
anderen.*

*Ik denk ook aan alle burgers en militairen
die vochten voor onze vrijheid.*

*Aan de jonge soldaten die in de meidagen
sneuvelden aan de Grebbelinie.*

*De militairen die ons Koninkrijk dienden
in Nederlands-Indië en dat met de dood be-
kochten.*

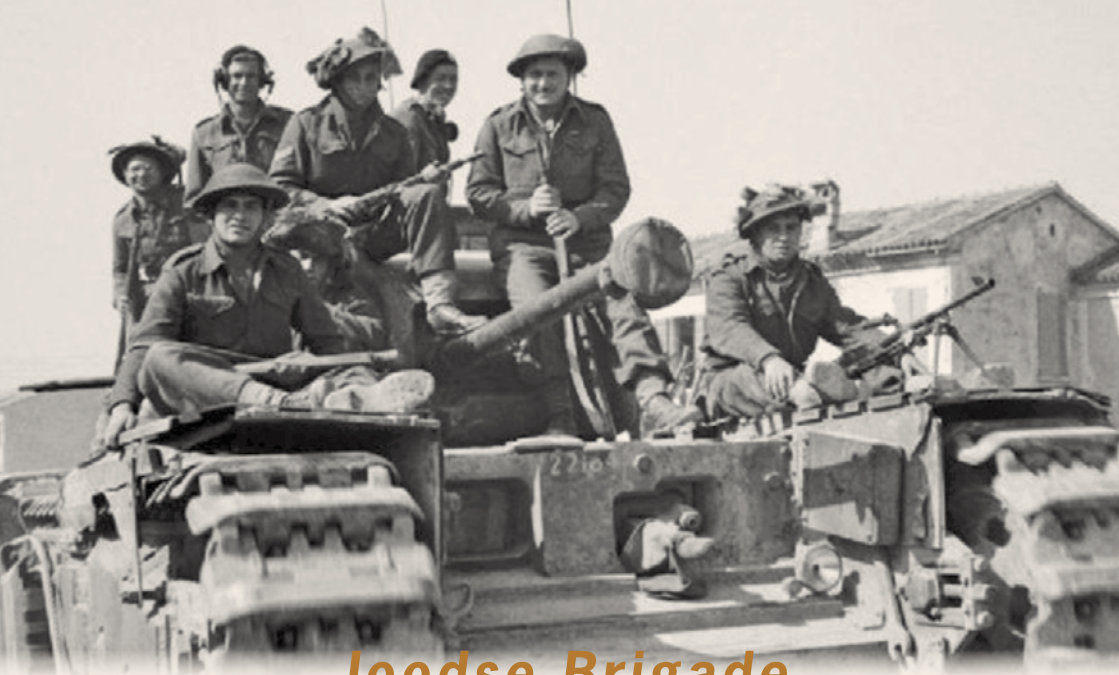
*De verzetsstrijders die werden gefusilleerd op
de Waalsdorpervlakte of onmenselijk werden
behandeld in straf- en concentratiekampen.*

*De militairen die niet terugkeerden van vre-
desmissies of daarbij ernstig gewond raakten.
Werkelijke helden die bereid waren te sterven
voor onze vrijheid en onze waarden.*

*Maar er is ook die andere realiteit. Mede-
mensen, medeburgers in nood, voelden zich
in de steek gelaten, onvoldoende gehoord,
onvoldoende gesteund, al was het maar met
woorden. Ook vanuit Londen, ook door mijn
overgrootmoeder, toch standvastig en fel in
haar verzet. Het is iets dat me niet loslaat.*

*Oorlog werkt generaties lang door. Nu, 75
jaar na onze bevrijding, zit de oorlog nog
steeds in ons. Het minste wat we kunnen
doen is: niet wegstijgen. Niet goedpraten.
Niet uitwissen. Niet apart zetten. Niet 'nor-
maal' maken wat niet normaal is. En: onze
vrije, democratische rechtsstaat koesteren en
verdedigen. Want alleen die biedt bescher-
ming tegen willekeur en waanzin.*

*Jules Schelvis doorstond de hel en wist toch
als vrij mens weer iets van het leven te ma-
ken. Veel meer dan dat. "Ik heb vertrouwen
in de mensheid gehouden", zei hij. Als hij
het kon, kunnen wij het ook. Wij kunnen
het, wij doen het samen. In vrijheid". ■*

Joodse Brigade

Gemotiveerd tot op het bot: de mannen van de Joodse Brigade

MEZZANO - Een foto zoals die overal genomen zou kunnen zijn, maar met een bijzonder kantje. In de buurt van Mezzano aan het Italiaanse front passeert een tank een legerfotograaf. Op de tank soldaten van de Joodse Brigade, een speciaal onderdeel van het Britse leger.

De Joodse Brigade werd eind 1944 gevormd uit vrijwilligers die afkomstig waren uit het toenmalige Britse mandaatgebied Palestina. David Ben Goerion en Chaim Weizman, de voorzitter van de Zionistische Beweging en later de eerste president van de staat Israël, stonden aan de wieg van de Joodse Brigade als zelfstandig onderdeel van het Britse leger. Tot die tijd vochten Joodse soldaten, tot op het bot gemotiveerd, al in het Britse leger met eigen bataljons, onder meer in Griekenland in 1941.

Aanvankelijk wilden de Britten geen eigen Joodse brigade uit angst daarmee indirect de Joodse aanspraken op Palestina te steunen, maar in augustus 1944 was het Winston Churchill die de vorming van een eigen Joodse brigade toestond. In een brief aan de Amerikaanse president Roosevelt schreef Churchill, met een verwijzing naar de nazi-wreedheden tegen de Joden, dat die het recht hadden om in een eigen herkenbaar legeronderdeel op de nazi's af te gaan.

Een Joodse artillerist met een 'kadoetje voor Hitler'- foto publiek domein

Eigen brigade

Op 3 juli 1944 werd de Joodse brigade opgericht. Een zelfstandig onderdeel met zo'n 5000 manschappen, vrijwilligers uit Brits mandaatgebied. De brigade bestond uit drie infanterie-eenheden en enkele ondersteunende eenheden waaronder artillerie.

De brigade werd ingezet in Italië en later gestationeerd in het grensgebied met Joegoslavië en Oostenrijk, waar ze hulp boden aan overlevenden van de holocaust die naar Palestina wilden reizen. Een illegale bezigheid omdat de Britten, na aanvankelijke steun, in 1939 onder Chamberlain afzagen van de vestiging van een Joodse staat.

Engelen der wrake

Direct na afloop van de oorlog gingen leden van de Joodse Brigade door met hun hulp aan mensen die naar Palestina wilden en spoorden ze voormalige Wehrmacht- en SS-officieren op om die vervolgens te liquideren. Deze engelen der wrake opereerden onder de naam Nokmim (Nakam) en hebben vermoedelijk zo'n 1500 Nazi's geliquideerd.

De Joodse Brigade werd in de zomer van 1946 ontbonden. Veel leden werden actief in de *Berihah*, de organisatie die overlevende Joden van de Holocaust naar Palestina bracht en daar uiteindelijk, na een periode van guerrilla tegen de Britten, bijdroeg aan het ontstaan van de staat Israël. ■

Artikel Auschwitz bulletin

Januari 2020, Jaargang 64

Het Simon Wiesenthal Fonds heeft kortgeleden besloten een belangrijke bijdrage te doen voor de oprichting van het Holocaust Namenmonument. Tijd voor een gesprek met Josette Donnison-Speijer, dochter van oprichter Simon Speijer en klein- dochter Rebecca Donnison, huidige voorzitter van het Simon Wiesenthal Fonds.

Het begin

Josette: "Mijn vader zat als Joodse jongeman ondergedoken in Arnhem. Daar is hij ver raden en vluchtte naar Brussel, waar hij in 1944 bevrijd werd. Later is hij teruggekeerd naar Nederland. Zijn vriend Ben Sijes, werk te bij het toenmalige riod (Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie, tegenwoordig niod). Sijes leerde als getuige-deskundige Simon Wiesenthal kennen bij het proces tegen Erich Rajakowitsch. Hij stelde Wiesenthal in 1964 voor aan mijn vader en dat klikte meteen. Mijn vader onderkende het belang van het werk van Wiesenthal.

Wiesenthal zocht steun en geld om zijn werk voort te kunnen zetten. Mijn vader, een ech te handelaar met een groot netwerk, die heel overtuigend kon zijn, ging aan de slag. Hij kwam in contact met Hans Jacobs en Henk

van Stipriaan, die werkten bij de vara. Zo werd de 'Van Harte Actie' georganiseerd om geld in te zamelen. Een groot succes. In 1964 is, onder andere door mijn vader, het Simon Wiesenthal Fonds opgericht. Hij werd secretaris, eigen-

lijk de drukste functie van het bestuur. Wiesenthals eerste boek *Moordenaars onder ons* werd via het fonds verkocht en om porto uit te sparen ging mijn vader het persoonlijk in Amsterdam bezorgen, zo'n man.

Het waren allemaal bijzondere mensen: Wiesenthal, Sijes, mijn vader. Als Wiesenthal bij ons kwam vertelde hij altijd eerst een witz, altijd waren ze aan het lachen. Ik denk dat dat was om even niet te denken aan wat er gebeurd was."

Simon Speijer was de eerste Nederlander die het belang zag het werk van Simon Wiesenthal te steunen. Duitsland

Simon Wiesenthal en Simon Speijer met kleindochter Rebecca

wilde een wet invoeren, met 1965 als laatste jaar waarin processen tegen oorlogsmisdadigers gevoerd konden worden. Wiesenthal was zeer hard aan het werk om vóór die fatale datum zoveel mogelijk oorlogsmisdadigers voor het gerecht te brengen. Hij had fondsen nodig voor zijn werk én voor zijn campagne ter verlenging van die uiterste tijdgrens. Hij vond in Simon Speijer een medestrijder.

Speijer vond dat Wiesenthal zijn werk zelfstandig moest kunnen voortzetten en richtte in 1964 het Simon Wiesenthal Fonds op. Na het succes van de 'Van Harte Actie' en andere acties werd in 1967 het fonds een stichting. Doel van het fonds (de stichting) is het ondersteunen van het werk van Wiesenthal: 'de opsporing van oorlogs misdadigers, die zich aan vervolging en berechting hebben weten te onttrekken.'

Wie was Simon Speijer?

Rebecca: "Mijn opa had het altijd met zijn vrienden over de oorlog, over het werk wat er moest gebeuren en dat 'het' nooit meer mocht gebeuren. Met mij sprak hij er nooit expliciet over. Ik ben in 1988 geboren, mijn opa is in 2004 gestorven, dus ik heb hem 16 jaar mogen kennen. Wat ik wel wist is dat het een groot onderwerp was, met veel gevoel. Ik heb Simon Wiesenthal ook ontmoet, ik wist dat hij een bijzonder mens was. Eigenlijk vond ik hem heel erg op mijn opa lijken: een heel vriendelijke, oudere man. Van mijn opa heb

WIESENTHAL VERRAST DOOR RESULTAAT VAN ACTIE IN NEDERLAND

'Geest van
verzet
tegen
nazistische
behouden
gebleven'

Van harte werd ook
geïd gegeven in de
hal van Het Paleis

(Van een andere verzorgingsactie)

ik meegekregen hoe om te gaan met anderen. Hij en oma Rie Speijer waren 'ouderwetse' socialisten. Géén veroordeling van anderen op grond van afkomst, cultuur of geloof. Iedereen was gelijk. Altijd een open huis met veel vrienden over de vloer, tijd bezig gehouden met het stimuleren van wetenschappelijk onderzoek. Hoe heeft de Tweede Wereldoorlog kunnen gebeuren, wat waren de sociale, economische, antropologische redenen. En vooral: wat kunnen wij ervan leren om ervoor te zorgen dat zo iets nooit meer gebeurt. Zo werd een aantal jaren het buitengewoon professoraat aan het Wiesenthal Instituut in Brussel. van historicus prof. dr. Hans Jansen gefinancierd.

Simon Wiesenthal zelf was de laatste jaren van zijn leven (hij is overleden in

STICHTING

WIESENTHAL FONDS

2005) bezig om zijn persoonlijk archief, bestaande uit vele jaren werk, toegankelijk te maken voor verder academisch onderzoek (onder andere naar de Holocaust en genocide). In deze jaren, waarin Wiesenthal zelf niet meer actief met opsporing bezig was, ging het geld naar schrijven over en onderzoek naar antisemitisme.

Herinnering levend houden

Josette: "Mijn ouders woonden in Alphen aan den Rijn. Ook uit Alphen zijn Joden weggevoerd. Natuurlijk vond mijn vader dat er iets moest gebeuren. Hij verzamelde een groep Alphenaren en samen namen ze het initiatief de tot stand koming van een namenmonument voor de Joodse burgers uit Alphen die vermoord werden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op 17 mei 1990 werd het onthuld door de toenmalige burgemeester van Alphen én door Simon Wiesenthal. Op het monument staat 'Wij gedenken in

Oprichter Simon Speijer

eerbied de Alphense Joden, die de Duitse bezetter heeft weggevoerd en vermoord. 1940–1945' met daarbij de namen van de 54 Joodse Alphenaren.

Dat is echt mijn vader. Hij heeft me altijd geleerd dat je niet moet vergeten én dat je altijd je mening moet blijven verkondigen."

Toen Simon Speijer ziek werd moest hij uiteindelijk stoppen met zijn 'levenswerk'. Op 1 april 1999 heeft Mark Donnison, de man van Josette en schoonzoon van Simon, het voorzitterschap van zijn schoonvader overgenomen. Het fonds bleef zich waar het maar kon profileren om het belang van het werk van Wiesenthal te benadrukken. De geest van dat werk moet behouden blijven, juist ook in een tijd waar zowel daders als slachtoffers van het nazi-tijdperk zullen zijn gestorven.

Mark overleed onverwachts in juli 2016 en op 3 juli 2017 werd Rebecca Donnison, de dochter van Mark en Josette, officieel de nieuwe voorzitter. Drie generaties van één familie aan het roer van de stichting Wiesenthal Fonds.

Educatie

Rebecca: "Wat er gebeurd is mag nooit vergeten worden. We moeten van de geschiedenis leren en zorgen dat het nooit weer gebeurd. Wij zetten ons in voor gelijkwaardigheid en zullen geen enkele vorm van neonazisme accepteren. Nog steeds zijn er zelfs

Huidige voorzitter Rebecca Donnison en Josette Donnison-Speijer

in Nederland veel mensen slachtoffer van antisemitisme en discriminatie jegens andere religies en in Groot-Brittannië neemt deze zelfs toe (cidi, 27072017). Wij moeten jongeren blijven voorlichten. Zoals Wiesenthal schreef: '... wilt U dat uw kinderen en kleinkinderen opgroeien om weer vergiftigd te worden met theorieën over minderwaardige rassen, die als ongedierte moeten worden uitgeroeid? Wilt U dan niet liever dat zij hiervoor ongevoelig worden, wat al leen mogelijk is door hun de waarheid voor te houden?' (*Moordenaars onder ons*, pag. 28, 1966). Dus hebben we de doelstelling van het fonds aangescherpt naar intensivering van kennisoverdracht en educatie op het gebied van antisemitisme.

Educatie, zodat jongeren leren wat er gebeurd is en ervan leren, zodat het nooit meer gebeurt.

Mijn opa zou zeker het Namenmonument hebben gesteund: nooit de men-

sen, de namen vergeten, nooit vergeten wat hen is overkomen. Leren om het nooit meer te laten gebeuren."

Het huidige bestuur van het *Simon Wiesenthal Fonds* bestaat uit Rebecca Donnison (voorzitter), Kees Slingerland (secretaris) en Ernst-Jan Westmaas (penningmeester, die deze bestuursfunctie van zijn vader heeft overgenomen). Veel van de (vroegere) donateurs hebben de oorlog meegemaakt, hun aantal neemt af. Het fonds is niet op zoek naar nieuwe donateurs. Wel zoeken zij projecten om het geld dat nog in kas zit, op een zinvolle manier te besteden. Projecten die het werk en de geest van Simon Wiesenthal recht doen en die aansluiten bij de aangescherpte doelstelling: educatie om een herhaling te voorkomen. Zorgen dat het niet vergeten wordt en meewerken aan het verdwijnen van antisemitisme en discriminatie. ■

Wiesenthal fonds financeert voor vijf jongeren om mee te gaan op reis met het Auschwitz Comité naar Polen

Elk jaar organiseert het Auschwitz Comité een zesdaagse reis naar Polen, waarin de voormalige nazivernietigingskampen Auschwitz, Birkenau, Majdanek en Sobibor worden bezocht. De zeer indrukwekkende reis is een *life changing experience*. Hoeveel je ook kunt lezen en leren over de Holocaust, niets is zo impactvol als het zijn op de plaatsen waar die onuitsprekelijke misdaad heeft plaatsgevonden.

Het levend houden van de gedachte *Nooit meer Auschwitz* om zo bij te dragen aan de strijd tegen racisme, discriminatie en antisemitisme is een belangrijke doelstelling van het *Simon Wiesenthal Fonds*. Zij realiseert zich dat het hierbij betrekken van de jeugd van essentieel belang is. Daarom maakt het Simon Wiesenthal Fonds het mogelijk dat vijf jongeren – in de leeftijd van circa 17 tot 25 jaar – op kosten van het fonds mee kunnen gaan met de reis naar Polen.

In een oproep in het Auschwitz Bulletin, zijn wij op zoek gegaan naar jonge mensen die graag deze reis graag mee willen maken en hun ervaringen en indrukken willen doorgeven aan generatiegenoten, op een wijze die aansluit bij hun wereld. Zoals leerlingen die geschiedenis (gaan) studeren, pabo studenten,

studenten journalistiek of jonge docenten en journalisten, maar bijvoorbeeld ook aan jongeren die zeer actief zijn op sociale media.

We hebben vele mooie inzendingen mogen ontvangen en waren erg onder de indruk van de verhalen en beweegredenen van deze jongeren. We hebben vijf finalisten uitgekozen om deel te nemen aan de reis. Wat overheerst in hun inzendingen is het besef dat we nooit mogen vergeten en dat vooral ze vooral hun generatiegenoten hierin mee willen nemen. Ze willen lezingen organiseren voor studentenverenigingen, publiceren op sociale media, of via een stage bij de politie als studentambassadeur ook daar bewustzijn creëren. Helaas gaat de reis dit jaar niet door, maar is voor volgend jaar gepland. De gekozen finalisten zullen helaas een jaartje moeten wachten.

In dit bulletin publiceren we een van de inzendingen van de door ons uitgekozen jongeren: Eefje van den Akker. Bij het lezen van haar verhaal dat naadloos aansluit op onze doelstellingen, komt u hopelijk net als wij tot de conclusie, dat het uitnodigen van deze jongeren een belangrijke bijdrage kan leveren aan blijvend bewustzijn en waakzaamheid. ■

Brief Eefje van den Akker

Beste Auschwitz Comité, Plaquettes, beelden en natuurlijk de struikelstenen. Ik sta er nog altijd even bij stil, waar ik ook ben, of ik nou gehaast naar een afspraak onderweg ben of er niets vermoedend tegenaan loop. Het brengt me in een flits terug naar het verleden, naar een ogenschijnlijk doodnormale dag uit het leven van iemand die er niet meer is. Iemand waarvan het leven van de ene op de andere dag uitgewist werd. Iemand als jij en ik.

Mijn naam is Eefje van den Akker (25), afgestudeerd journalist en momenteel student geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. De mogelijkheid om op reis te gaan met hem Auschwitz Comité sluit naadloos aan bij mijn toekomstdoel dat ik al jaren voor ogen heb: het publiek. Veel mensen zijn met het verstrijken van de jaren steeds verder weg komen te staan van deze geschiedenis.

Geschiedenis en het vertellen van verhalen heeft dan ook altijd een grote rol gespeeld in mijn leven. In mijn vrije tijd snuffelde ik in de kasten van de bibliotheek of in die van mijn ouders op zoek naar boeken over de holocaust. Ik keek talloze series, documentaires en films, en bij elk bezoek aan Kamp Westerbork, dat vlakbij mijn woonplaats Assen lag, bleef ik mij verwonderen waardoor ik telkens

terug kwam. Zo bleef ik eindeloos geïnteresseerd in deze zwarte bladzijde van de geschiedenis.

Ook tijdens mijn studie verloor ik deze interesse niet en besloot ik om hier verhalen, video's en producties over te maken. Hier ontdekte ik dat mijn interesse en kennis niet vanzelfsprekend was, hoewel mijn leeftijdgenoten wel degelijk geïnteresseerd waren in wat ik hen kon vertellen. Bovendien blijkt juist het verhaal van de holocaust veel minder achter ons te liggen dan de tijd soms doet vermoeden: uiteraard het verdriet maar ook andere (zichtbare) overblijfselen spelen vandaag de dag nog altijd een belangrijke rol binnen de maatschappij en is vaak onderdeel van publieke debatten. Hetgeen ik merkte toen ik voor een studiereis naar Warschau ging om een reportage te maken over het beladen oorlogsverleden van Polen, dat op het moment nog meer speelt dan ooit.

Na deze reis wist ik het vrijwel zeker: ik wilde mij als journalist en verhalenverteller specialiseren in de Holocaust en daarvoor had ik alleen nog de kennis en de vaardigheden nodig om ook daadwerkelijk historisch onderzoek te kunnen doen zodat ik mensen nieuwe verhalen kon blijven vertellen. Nog altijd duikt er nieuwe informatie op, wor-

den er archieven geopend of vindt iemand een doos dagboeken of foto's op zolder. Door toevoeging van mijn studie geschiedenis hoop ik deze academische wereld – die ver weg kan staan van het grote publiek – en met name de jeugd, dichterbij elkaar te brengen en te verbinden. Hen bewust maken van het feit dat deze geschiedenis nog altijd leeft en niet vergeten moet worden ondanks dat het aantal ooggetuigen per jaar afneemt.

Wanneer ik zou mogen deelnemen aan de reis van het Auschwitz comité zou ik mijn journalistieke vaardigheden – fotografie, video en schrijven – en mijn kennis van geschiedenis en historisch onderzoek, inzetten om meen bijzondere

cross mediale productie te maken. Deze is overdraagbaar via het internet, speciaal gemaakt voor een jonger publiek. Denk aan een geschreven verslag van de reis met daarbij interviews in videovorm en toevoeging van fotografie of wellicht zelfs een podcast. Het feit dat ik als geïnteresseerde nog niet deze plekken heb kunnen bezoeken, is in zekere zin ook een teken dat voor minder betrokken mensen een bezoek nog verder buiten bereik zal liggen. Ik zou deze wereld graag met de juiste context en in een passende vorm dichterbij hen brengen zodat ook jongere generaties zich bewust zijn van deze donkere geschiedenis en deze nooit vergeten zal worden. In kijk uit naar een reactie.

De joodse onderduik: toen diep geheim, nu steeds meer zichtbare locaties

Initiatief vanuit de
Vrije Universiteit Amsterdam

Door: Dienne Hondius, d.g.hondius@vu.nl

Als we er even bij stil staan weten we wel dat er overal in Europa plekken zijn waar tijdens de Holocaust Joden hebben ondergedoken gezeten. Toch is hier nog nooit internationaal vergelijkend onderzoek naar gedaan. In 2019 en 2020 ontwikkelde het onderzoeksproject *Mapping Hiding Places* vanuit de VU zich verder. Mede dankzij de steun van de Stichting Wiesenthal Fonds konden onderzoekswerk en educatieve projecten worden voortgezet. De eerste publicatie in het bulletin leverde al nieuwe informatie over onderduikadressen op, waarvoor zeer hartelijke dank. Een belangrijk moment was de internationale onderzoeksdag over het project op 22 en 23 oktober 2019 gehouden op de Vrije Universiteit Amsterdam. Hieraan deden ruim 60 mensen mee, die allemaal betrokken zijn bij onderwijs of onderzoek naar de joodse onderduik in Nederland en Europa.

Vanaf eind maart 2020 werden de activiteiten door het coronavirus sterk onderbroken; lezingen, rondleidingen en openbare bijeenkomsten moesten wor-

den uitgesteld, en alle onderwijsactiviteiten konden alleen online met veel improvisatie doorgaan. Niettemin zijn er veel nieuwe gegevens verzameld en gepresenteerd; begonnen we vorig jaar met ongeveer 200 adressen, op dit moment zijn al ruim drieduizend onderduikadressen gevonden.

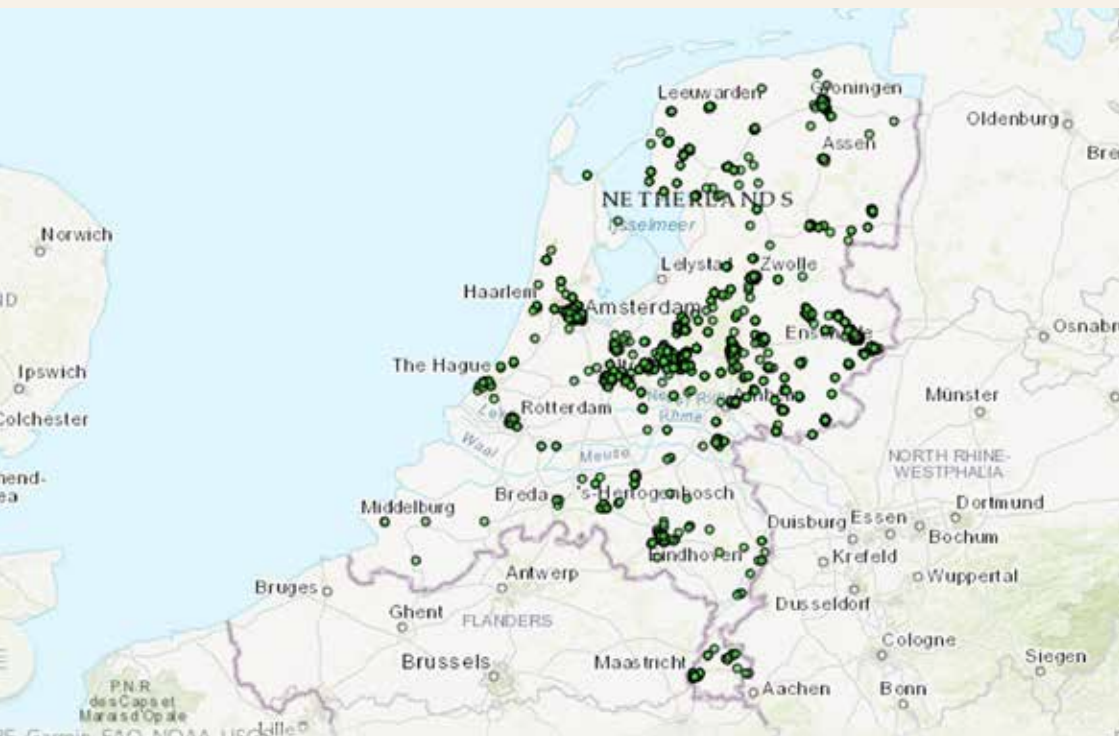
In dit artikel een greep uit de activiteiten en nieuwe gegevens.¹

De opbouw van een datamodel en database is in 2019 en 2020 uitgetest en verbeterd na overleg met onderzoekers en studenten in Nederland, Europa en de Verenigde Staten. In Nederland is uiteraard het werk van Bert Jan Flim een belangrijke inspiratie. Dat geldt ook voor een recente studie naar de joodse onderduik in Polen door dr. Marta Cobel-Tokarska. Zij onderscheidt vele soorten onderduiklocaties en inspireerde ons tot een lijst categorieën, zowel binnen in huizen, bedrijven, winkels of allerlei andere reguliere gebouwen, als in en om boerderijen, en allerlei buitenruimtes, in het open veld, op de vlucht

en in volkomen geïmproviseerde en zelf gegraven kuilen.

Bij Yad Vashem deed ik in Den Haag enkele dagen onderzoek in de archieven van Anne Dunkelgrün, die jarenlang de indrukwekkende bijeenkomsten organiseerde waarbij helpers een onderscheiding werd uitgereikt. Elke bijeenkomst levert nieuwe informatie op. Vanuit Jerusalem heeft Yad Vashem meer algemene informatie online gezet die het mogelijk maakt verder te zoeken naar onderduikadressen. Bij het Joods Historisch Museum, bij het NIOD, de stadsarchieven, overal blijken relevante collecties te zijn.

Rechtstreekse toegang tot de grote hoeveelheid interviews met joodse overlevenden verzameld door het project van de USC Shoah Foundation uit Los Angeles verkreeg ik door mijn aanstelling aan Stockton University in New Jersey. Als gastdocent gaf ik collegerieseries waarbij zowel undergraduate (bachelor) als graduate (master) studenten actief hielpen. Een eerste resultaat van hun verslagen over allerlei delen van Europa vindt u in een verzameling "Story Maps", een online vorm waarin adressen, verhalen en beeldmateriaal kunnen worden samengevoegd en getoond. StoryMaps gemaakt door studenten van Stockton

Joodse onderduikers gearresteerd door Nederlandse Nazis (Kolonne Henneicke), 1942-1943

University, 2020: <https://storymaps.arcgis.com/stories/2a393474dcee40d199981a8f8d4c512f>

Het is maar zeer zelden dat we meerdere onderduikadressen in een archief aantreffen; het hele punt van onderduiken was uiteraard dat het geheim was en moest blijven. Af en toe zijn er bronnen waarin we meerdere plekken vinden. Dat biedt mogelijkheden om een kaart te maken. Deze kaart is opgebouwd met informatie uit verschillende bronnen en laat onderduikadressen zien, waar ondergedoken joden zijn opgepakt door leden van de beruchte Kolonne Henneicke. Dit waren Nederlandse Nazis die ook wel 'jodenjagers' zijn genoemd. De kaart laat onderduikadressen in Amsterdam zien waar joodse onderduikers zijn gearresteerd door deze daders. De kaart is gebaseerd op een klein archief dat zich bij het NIOD bevindt. VU studenten geschiedenis begonnen met het lezen en verslagleggen van stukken uit dit archief.² Student Kevin Rolleman schreef een scriptie waarin hij dit archief doorwerkte en aanvullend onderzoek deed.³ We weten dat deze groep nog veel meer joden heeft opgepakt; deze kaart laat slechts een klein deel zien, dat wat in dit archief was verzameld. We zijn nagegaan wat er met deze opgepakte joodse onderduikers na de arrestatie gebeurde. Op de website www.joodsmonument.nl is informatie bijeengebracht over alle joodse slachtoffers van de Shoah in Nederland. Daarnaast zijn in het Duitse stadje Bad Arolsen sinds lange tijd grote archieven

bewaard over oorlogsslachtoffers, en sinds kort zijn grote delen van dezearchieven snel digitaal oproepbaar en doorzoekbaar. Met deze en andere gegevens kunnen we tot nu toe het volgende laten zien.

Wat zien we hier? Het blijkt dat van de 304 in dit stukje archief vermelde joodse onderduikers - opgepakt tussen december 1942 en september 1943 - er 223 zijn omgekomen, vrijwel allemaal in de vernietigingskampen. Van de 304 hebben slechts 9 de deportaties overleefd. Voor 69 van de 304 is de informatie onvolledig. Van deze totaal 304 door Nederlandse Nazis gearresteerde onderduikers waren er 117 mannen, 151 vrouwen, en 36 kinderen jonger dan 18 jaar. Velen van hen zijn na de arrestatie snel gedeporteerd. Sommigen zijn al binnen een week in Sobibor vermoord, velen leefden nog slechts enkele weken na de arrestatie; hier de gemiddelde levensduur van deze gearresteerde onderduikers.

- Mannen: gemiddeld lag er drie maanden tussen het moment van arrestatie in onderduik en het moment van overlijden.
- Vrouwen: het merendeel overleed binnen twee maanden na de arrestatie in onderduik.
- Kinderen: de helft van de kinderen overleed binnen een maand.

Let op: deze cijfers betreffen slechts een klein deel van de door de 'jodenjagers' van de Kolonne Henneicke gearresteerde joodse onderduikers in Amsterdam.

Veel documentatie over arrestaties is verloren gegaan, en dit archief bevat informatie over slechts enkele procenten van het totaal aantal door de Kolonne gearresteerde joden, dat op 9000 wordt geschat. Wij verwachten de komende tijd over die veel grotere groep gearresteerde onderduikers nog wel meer gegevens te achterhalen.

De gegevens die ons bereiken brengen we stap voor stap samen in een data-model, waardoor de verbrokkelde gegevens steeds meer met elkaar in verband zullen komen. Uiteraard zijn we geïnteresseerd in de vraag naar verraad van onderduikadressen, naar netwerken van verraders, en evenzeer naar netwerken van verzet en hulp.

Dat de tijd rijp is voor groter onderzoek naar de joodse onderduik wordt bevestigd door de indrukwekkende activiteiten die er in verschillende regio en steden in Nederland worden ondernomen om onderduikplekken en verhalen te verzamelen en te tonen.

Kaart: <https://storymaps.arcgis.com/stories/a91fd611f98c480f95a17e21f90a124a>

Op deze kaart van Nederland vindt u een eerste verzameling van veelal recente en vaak nog lopende onderzoeksprojecten naar de joodse onderduik. In Aalten is het onderduikmuseum, en is een fietstocht langs onderduikplekken in de omgeving gemaakt.⁴ In Deventer verzamelde Hans van Beeck met enorme inzet informatie over onderduikadressen,

nu rechtstreeks getoond in een website, een boek en verschillende kaarten.⁵

In Scheveningen en Den Haag verschenen gedetailleerde publicaties naar het lot van deze grote joodse gemeenschap.⁶ In Zeist verschijnt in september 2020 een boek over lokale onderduikgeschiedenissen. In Elburg is een verzameling van ruim 90 onderduikplekken achterhaald, en langs een deel daarvan in de Noord West Veluwe wordt naar verwachting dit najaar een fietsroute gepubliceerd.⁷ In Friesland loopt het grote provinciale onderzoeksproject "Ondergedoken in Friesland", waarin het onderzoekscentrum Tresoor in Leeuwarden samen met allerlei partners een gevonden kartotheek van onderduikadressen online te zetten. Inmiddels zijn er deelprojecten in delen van Friesland nader uitgewerkt met kaarten en routes langs onderduikplekken, is er publiciteit geweest over overlevende joodse onderduikers die de plek opzoeken waar zij destijds hebben gezeten. Een groter plan om juist in 2020 zoveel mogelijk nog levende joodse onderduikers samen te brengen in Friesland moest door Corona helaas worden uitgesteld, maar de onderdelen van het project zijn al zeer indrukwekkend en steeds heel concreet.⁸ In Zuid Limburg zijn in Hoensbroek en in Brunssum onderzoeksprojecten begonnen om onderduikadressen en herinneringen van onderduikers en onderduikgevers en hun nabestaanden te verzamelen en in de steden zichtbaar te maken.⁹

Initiatieven en projecten over de joodse onderduik in Nederland

Deze initiatieven komen uit de gemeentes zelf en zijn meestal het gevolg van persoonlijke herinneringen, ontmoetingen en individuele contacten. Stuk voor stuk bieden ze ook educatieve mogelijkheden, die soms worden uitgeprobeerd, soms in een oriënterende fase zijn. Het is te verwachten dat het Mapping Hiding Places onderzoekproject een rol kan spelen in de ontwikkeling hiervan. Het vanuit Amsterdam begonnen project Open Joodse Huizen / Huizen van Verzet en de boekenserie Joodse Huizen biedt inspirerende voorbeelden die sinds enkele jaren tot meer initiatieven in andere steden leiden. In Amsterdam beschreven Tamara Becker en An Huitzing het lot van tientallen Joodse families in Amsterdam-Zuid naar aanleiding van de vondst van een deel van het archief van fotografe Annemie

Wolff, die in de Rivierenbuurt een fotostudio had.¹⁰ In het Gooi zijn veel Amsterdamse joden ondergedoken, en het onderzoek hiernaar begint op gang te komen.¹¹ Vanuit lokale 4 en 5 mei comités zijn eveneens nieuwe verzamelingen gevonden, bijvoorbeeld in Zaanadam en de wijde omgeving van Zaanstad. Hier zijn al meer dan 300 adressen bij elkaar gebracht die door joden als onderduikplek zijn gebruikt.¹²

Behalve naar verhalen en adressen over de joodse onderduik zoeken we naar foto's. Opnieuw moet hier benadrukt worden dat onderduiken geheim, illegaal, verboden en gevaarlijk was en daarom niet behoorde tot de gangbare te fotograferen onderwerpen. Wat werd er dan wel gefotografeerd? We verzamelen zoveel mogelijk foto's rondom de onder-

duik en zullen daarin een aantal categorieën foto's gaan benoemen en tonen. In de grote digitale collecties van musea en archieven zijn de eerste foto's gevonden. Deze nog veel verder op te bouwen verzameling kan naar verwachting een intrigerende analyse mogelijk maken van fotografie van de joodse onderduik: wat er tot nu toe zichtbaar is gebleven van wat toen nadrukkelijk onzichtbaar moest zijn.

Joodse onderduikers hebben lange tijd weinig 'stem' gehad en gekregen in de herdenking en herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Individueel zetten sommigen wel hun herinneringen op schrift en werden memoires en dagboeken geschreven. Rond 1990 begon een nieuwe fase, waarin joodse onderduikers die als kinderen hadden overleefd voor het eerst als groep bij elkaar kwamen, hun ervaringen en herinneringen begonnen te delen, en elkaar daarin te ondersteunen. Zowel in de Verenigde Staten, Frankrijk, België en Nederland werden organisaties van "Ondergedoken kinderen" opgericht. Nu is dat dertig jaar geleden en zijn de archieven, tijdschriften, zelfgeschreven verhalen en bijeenkomsten van deze organisaties interessant om te onderzoeken. Een voorbeeld is de Hidden Child Foundation in New York, waar ik op 27 januari 2020 een lezing mocht houden die werd bezocht door vele tientallen leden die zelf als kind ondergedoken waren geweest. Het was een bijzondere bijeenkomst, vooral ook omdat kort daarna de coron-

acrisis uitbrak en geen vergelijkbare grote bijeenkomsten meer konden worden gehouden.¹³ Met deze organisaties bouwen we verder contact op. Enkele studenten beginnen nu met het doorlezen van deze bronnen en we hopen hieruit vanaf 2021 gegevens te kunnen presenteren op de kaarten en op de website.

We hopen op de digitale kaarten en op de website ook overlevende onderduikers aan het woord te laten via het tonen van videofragmenten of delen uit audio-interviews. Hierbij denken we aan het betrekken van kunstenaars en tekenaars. Dienke Hondius en Jan Erik Dubbelman zijn betrokken bij de begeleiding van de productie van drie graphic novels over de levens van vier joodse overlevenden van de Holocaust. Deze overlevenden werken zeer actief mee aan deze productie, in samenwerking met kunstenaars, historici en educatieve specialisten. Het initiatief van dit project is in handen van Charlotte Schallié, hoogleraar aan de Victoria universiteit in Canada. Twee van de graphic novels betreffen onderduikgeschiedenissen, een over Den Haag, en een over Amersfoort en omgeving. Hier een eerste link naar een artikel uit de Canadese krant Globe and Mail over dit project. <http://holocaustgraphicnovels.org/globeandmail/> Hier meer informatie over het project en alle betrokkenen: <http://holocaustgraphicnovels.org/survivors-artists/>

We maken een website met een keuze uit de gegevens die we verzamelen. Daar-

in is ruimte voor het delen van informatie over lokale en regionale projecten, initiatieven en gebeurtenissen die met de joodse onderduik te maken hebben. Dit is de eerste bladzijde van de website: <https://mappinghidingplaces.org>

Om het onderzoekswerk en het zorgvuldig en gecontroleerd verzamelen van de informatie voort te zetten zullen vanaf 2021 aanvullende subsidies nodig zijn. Kleinschalige werkconferenties zullen online of als bijeenkomsten worden gehouden, afhankelijk van de voortgang van de Corona-pandemie. De eerstvolgende bijeenkomst in Nederland zal hopelijk plaatsvinden in januari 2021, rondom Holocaust Memorial Day, op de Vrije Universiteit Amsterdam. Een tweede internationale onderzoekswerkshop kan hopelijk plaatsvinden in Athene in samenwerking met het Nederlands Instituut in Athene. We streven ernaar deze bijeenkomsten online toegankelijk te maken voor degenen die niet kunnen komen.

Het onderzoeksproject en het educatieve project over de onderduik ontwikkelen zich gezamenlijk en stap voor stap. Iedereen die ons informatie toestuurt helpt mee aan het mogelijk maken van meer kennis over en inzicht in de complexe geschiedenissen van de joodse onderduik.

Dienke Hondius
Vrije Universiteit Amsterdam

Noten:

- 1 Ik bedank de studenten en onderzoekers die meewerken in het project. Op dit moment zijn hierbij betrokken: Remco de Boer, Ivan Milovanov, Dawn Skorczewski, Fanni Hedi, Irvin Moreno-Rodriguez, Morgan Everman, Veronica Rowland, Spenser Carol Johnson, en Jan Erik Dubbelman. We bedanken ook Bert Jan Flim, Pim Griffioen, Hans van Beeck, Geraldien von Frijtag Drabbe Künzel en Bart Wallet voor hun bijdragen in het afgelopen jaar. Met internationale onderzoekers bouwen we een netwerk van contacten op.
- 2 Archief Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) HSSPF 077, inv. nr. 1509.
- 3 Kevin Rolleman, Bachelorscriptie Geschiedenis, Vrije Universiteit Amsterdam, 2018. Ik bedank Kevin heel hartelijk voor het op mijn verzoek maken van een lijst van de arrestatiegegevens in het archief zoals genoemd in noot 2.
- 4 Aalten: Werkgroep Onderduikroute gemeente Aalten, Onderduikroutes. Aaltense Musea, 2015. <https://nationaalonderduikmuseum.nl/>
- 5 Deventer: Hans van Beeck, Moed en Mededogen, onderduikhuizen voor Joden in Deventer 1942-1945". Deventer, 2018 <https://onderduikhuizenvoorjodenindeventer.nl/index.php/welkom>
- 6 Scheveningen, Den Haag:
- 7 Elburg:
- 8 Friesland:
- 9 Zuid Limburg:
- 10 Amsterdam: Tamara Becker en An Huitzing, "Op de foto in oorlogstijd Studio Wolff, 1943". Amsterdam, 2017
- 11 Het Gooi:
- 12 Zaanstad:
- 13 Hidden Child Foundation, 27 Januari 2020:

Algemene informatie zie volgende pagina in kader.

Onderduiken is in de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog al heel lang een bekend begrip. In Nederland is er nog maar weinig onderzoek naar gedaan. Iedereen weet wel iets over onderduiken, maar er is geen groter overzicht of studie over onderduiken geschreven. Ik wil die studie gaan schrijven, en ben begonnen een overzicht te maken van alle relevante bronnen. Vooral de laatste dertig jaar zijn er heel veel relevante verhalen bekend geworden. Het materiaal bevindt zich op veel verschillende plekken, vaak in familiegeschiedenissen en lokale kennis. Digitale collecties interviews en fotoverzamelingen zijn sterk gegroeid. Het onderzoeksproject Mapping Hiding Places, vanuit de Vrije Universiteit Amsterdam geïnitieerd, heeft tot doel beter inzicht te verkrijgen in de geschiedenis van de joodse onderduik, zowel in Nederland, als stap voor stap in geheel Europa.

Weet u zelf iets over een joods onderduikverhaal, een adres van een onderduikplek, een huis, of meer? Vult u dan dit contactformulier in. Het contact

Het contactformulier
als QR-code

formulier waarmee geïnteresseerden eerste informatie kunnen doorgeven over een onderduikplek: <https://arcgis.com/qDTGG0>

Onze eigen website in wording: www.mappinghidingplaces.org. U kunt ook schrijven naar mhp.fgw@vu.nl

Nieuwe gegevens in kaart Europa Studenten van Stockton University deden onderzoek naar onderduikplekken in verschillende Europese landen. Hun presentaties zijn hier samengevoegd, met dank aan Remco de Boer. In hun presentaties vertellen de studenten ook hoe ze het vonden hier aan mee te werken. <https://storymaps.arcgis.com/stories/2a393474dcee40d199981a8f8d4c512f>

Project Narrative Art and Visual Storytelling (University of Victoria, Canada) <http://holocaustgraphicnovels.org/survivors-artists/>

Artikel in de Canadese krant Globe and Mail over hoe Nederlandse onderduikers betrokken zijn bij de productie van een graphic novel over hun onderduikgeschiedenis: <http://holocaustgraphicnovels.org/globeandmail/>

Onze website: <https://mappinghidingplaces.org> zal in 2021 meer informatie gaan bevatten, en kan nu al worden gebruikt om onderzoeksgegevens te verzamelen.

Mogelijk laatste berechting oud-nazi, maar de zoektocht gaat door

Halverwege dit jaar heeft de rechtszaak plaatsgevonden tegen de 93-jarige voormalig kampbewaarder Bruno Dey. Hij stond terecht voor medeplichtigheid aan de moord op 5230 mensen in concentratiekamp Stutthof, vlakbij de Poolse stad Gdansk.

Het zou weleens het laatste nazi-proces kunnen zijn geweest, want inmiddels zijn de nog levende daders tegen de 100. Toch houdt ook na deze rechtszaak de speurtocht naar nazi-oorlogsmisdadigers niet op.

"We hebben op dit moment nog veertien zaken in voorbereiding", zegt Thomas Will. "Voornamelijk tegen SS'ers die werkten in concentratiekampen, net als Bruno Dey." Will is openbaar aanklager in Ludwigsburg en leidt de 'Zentrale Stelle zur Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen'. In de volksmond worden ze de nazi-jagers van Ludwigsburg genoemd.

Al meer dan zestig jaar wordt er daarvandaan onderzoek gedaan naar mogelijke verdachten. De instantie werd in 1958 opgericht om nazi's te pakken die in de eerste ronde rechtszaken de dans waren ontsprongen. Bijna 20.000 proce-

Bruno Dey legde de rechtbank verslag uit van zijn nazi-dienst

dures zijn er met hulp van rechercheurs en juristen uit Ludwigsburg gestart. Duidzenden ervan leidden tot een rechtszaak.

Honderdduizenden bewijsstukken

Het archief in Ludwigsburg is indrukwekkend. Honderdduizenden bewijsstukken liggen hier opgeslagen. Het kan van alles zijn: "Verhoren, de kaart waarop ze voor hun munitie hebben getekend, of waarop staat dat ze een uniform hebben gekregen."

Thomas Will tussen de archiefkasten

Er komen ook nog nieuwe stukken bij. Will beschrijft vol enthousiasme hoe ze onlangs nog op honderden nieuwe namen stuitten in een militair archief in Moskou. "We gaan dan één voor één kijken of er iemand bij zit, die nog leeft en die iets aan te rekenen valt."

De rechtszaken tegen oud-SS'ers zijn van grote waarde, vindt ook Abraham Koryski (93). Hij was getuige in het proces tegen Bruno Dey. Wij spraken hem in Israël:

Niet iedereen is even blij met het werk van de instantie uit Ludwigsburg. Terugkerend punt van kritiek: waarom worden kampbewakers als Bruno Dey nu pas vervolgd, 75 jaar na de oorlog? Dey heeft zijn hele leven onbezorgd kunnen leven in Duitsland. In de eerste zitting nam hij het woord en zei hij "dat het proces zijn levensavond heeft verwoest".

Het is een moeilijke vraag, zegt Will. "Ik kan me niet verdedigen voor iets dat gebeurde toen ik vier was". Hij legt uit dat er in de jaren zestig enkele SS'ers vrijgesproken werden, omdat niet aan te tonen was dat ze zelf mensen hadden vermoord of daartoe opdracht hadden gegeven.

"Daardoor ontstond het gevoel dat het 'abgearbeitet' was, dat het geen zin had om SS'ers in deze functies te vervolgen."

Wrang

Een keerpunt was de veroordeling van Sobibor-kampbewaarder John Demjanjuk in 2011. Ook bij hem was niet bewezen dat hij eigenhandig mensen had vermoord, maar de rechter achtte hem toch medeplichtig aan massamoord, omdat hij met zijn werk als bewaker de systematische moord in het kamp mogelijk had gemaakt.

"Dat opende weer deuren", vertelt Will. Met dit vonnis in de hand is hij met zijn collega's opnieuw gaan kijken naar de archieven. Daar zijn ruim honderd namen uitgekomen.

Oskar Gröning

Maar in twee gevallen leidde het tot een rechtszaak en een veroordeling: in de zaken tegen Oskar Gröning, de 'boekhouder van Auschwitz' en bewaker Reinhold Hanning. Beiden overleden voordat ze naar de gevangenis zouden gaan.

Will: "Al die nazi's die hun straf zijn ontlopen, omdat we te laat waren, dat is wrang. Voor de Holocaust-overlevenden, maar ook voor ons. Ik weet dat de kans steeds kleiner wordt dat we iemand nog levend te pakken krijgen. Maar zolang het nog mogelijk is, gaan we door. ■

Mijlpaal voor Namenmonument

Op 10 augustus heeft de burgemeester van Amsterdam, mevrouw Halsema, de symbolische eerste paal geslagen voor de bouw van het Nationaal Holocaust Namenmonument. Zij deed dit samen met Jacques Grishaver, voorzitter van het Nederlands Auschwitz Comité.

Een klein gezelschap van direct betrokkenen was getuige van dit bijzondere moment. "Het is echt een mijlpaal," aldus een opgetogen Jacques Grishaver tijdens zijn korte toespraak; vanwege de coronamaatregelen bleef dit moment beperkt tot een eenvoudige bijeenkomst. Jacques: "Na een lange periode van voorbereidingen is het nu eindelijk zover. Binnenkort staat hier een heel bijzonder gedenkteken, belangrijk voor alle nabestaanden en als imposante waarschuwing voor de huidige en toekomstige generaties om te laten zien waar antisemitisme en racisme toe kunnen leiden." Het Simon Wiesenthal Fonds ondersteunt die gedachte van harte en heeft dat ook letterlijk tot uiting gebracht met een donatie van € 10.000,- ten behoeve van de bouw van het Namenmonument.

De eerste van de 87 palen

De symbolische paal is een van de in totaal 79 palen die het monument gaan ondersteunen. Er worden ook 8 palen in

de grond geschroefd als fundering voor de hijskraan die later de stalen elementen op het monument moet tillen. Deze elementen wegen meer dan 30.000 kilo per letter, vandaar de enorme hijskraan. Het monteren van de kraan zelf kost al twee dagen tijd!

Bakstenen

De stenen van het monument worden kosteloos geleverd door het bedrijf Ro-

*Burgemeester Halsema van Amsterdam,
de symbolische eerste paal geslagen*

druza uit Nijmegen. Er worden klin-
kers gebruikt die geen water doorlaten.
De kleur van de stenen is bepaald door
de architect, Daniel Libeskind. In het
bouwteam van het monument zit een
stenenskundige; die ziet erop toe dat
er precies de juiste stenen worden ge-
bruikt.

Metselwerk

Het laseren van de namen in de ste-
nen (op elke steen komt de naam, de
geboortedatum en leeftijd) neemt 5,5
maand in beslag. Die werkzaamheden
zijn ook onlangs van start gegaan. Een
van de meest kritische processen bij de
bouw van het monument is het juist
aanleveren van de bakstenen aan de
metselaars. Immers, het alfabet begint
linksboven, terwijl de metselaar links-
onder begint. Vier bouwlieden worden
hiervoor speciaal geselecteerd.

42 stenen hoog

De bakstenen muren worden 42 ste-
nen hoog. Ze worden in verticale rijen,
onder elkaar gemetseld. Er zijn ruim
25.000 stenen extra gebakken. Die wor-

De basis is klaar

Stenen met namen

den gebruikt als er namen van slachtof-
fers onvolledig blijken of er toch nog
nieuwe namen worden ontdekt. Be-
staande stenen worden dan vervangen
door stenen met de juiste informatie.
Als het nieuwe namen zijn wordt de
steen toegevoegd aan een speciale wand
die wordt opgebouwd uit 1.000 blanco
stenen. Als de bouw voorspoedig ver-
loopt, zal het monument na de zomer
van 2021 worden onthuld.

Jeugd

In de weken voor de zomervakantie
hebben 55 leerlingen van het Media-
college Amsterdam zich - in het kader
van hun eindexamen - gebogen over
het Holocaust Namenmonument. Hen
was gevraagd om voor het Nederlands
Auschwitz Comité na te denken over
de beste manieren waarop wij de jeugd
beter kunnen bereiken. Ze hebben
daarvoor leeftijdsgenoten geïnterviewd,
overlevenden gefilmd, hebben reporta-
ges gemaakt in Westerbork, gesproken
met de directie van het Verzetsmuseum,
ontroerende stukken geschreven, insta-
gramstory's en vlogs gemaakt, en nog
veel, veel meer.

Impressie monument

Het was prachtig te zien dat 55 jonge mensen enthousiast en gedreven heel inhoudelijk aan de slag zijn gegaan met het thema 'Nooit meer Auschwitz'. Een team vanuit het Auschwitz Comité heeft samen met docenten van de opleiding alle presentaties bekeken en met de studenten besproken. De studenten zijn allemaal geslaagd. De samenwerking is bovendien zo goed bevallen, dat we volgend leerjaar waarschijnlijk weer meewerken aan de eindexamenopdracht.

31 namen geadopteerd

Op 30 september 1941 moesten 31 leerlingen van de toenmalige *Amsterdamsche Grafische School* de opleiding verlaten. Hun namen zijn niet bekend. Bij het afstuderen van de studenten van het leerjaar 2019-2020 heeft het Mediacollege de namen geadopteerd van 31 jongeren die tijdens de Holocaust uit Amsterdam zijn weggevoerd en vermoord in de nazivernietigingskampen in Polen. Ze woonden in de omgeving van de Dintelstraat, waar destijds de *Amsterdamsche Grafische School* gevestigd was, voorloper

van het huidige Mediacollege. Voor deze gelegenheid is een speciaal certificaat gemaakt dat alle geslaagden mee hebben gekregen.

Missie geslaagd

Voor het Auschwitz Comité was deze reactie vanuit de opleiding eigenlijk wel het allerbelangrijkst: "Ook van ouders kregen we te horen dat hun zoon of dochter zich opeens uit eigen interesse en niet alleen omdat het een examenopdracht was, voor de Holocaust ging interesseren. Dus missie is zeer geslaagd."

Het Wiesenthal Fonds ziet het ook als haar taak de jeugd van nu betrokken te houden. Het was de bedoeling dat er een groep van 5 jongeren dit najaar op kosten van het Wiesenthal Fonds mee op reis zou met het Auschwitz Comité naar de voormalige vernietigingskampen Auschwitz, Majdanek en Sobibor. Helaas gaat dat vanwege de Coronacrisis niet door. Dit wordt nu verplaatst naar najaar 2021. ■

www.namenmonument.nl

De Friese Wiesenthal

In 1940 schrijft de 10-jarige Kack Kooistra de naam van zijn favoriete visboer – *Jan Venema* – in een zwart schriftje. Meneer Venema was ineens verdwenen en zou nooit meer terugkomen. Jack blijft dit doen gedurende de gehele Tweede Wereldoorlog totdat het schriftje overvol raakt met de namen van oorlogsslachtoffers. Na de oorlog spoort Jack verschillende Nazibeulen op waaronder "De Schrik van Roden" Jacob Luitjes in Canada, Herbertus Bikker "De Slager van Ommen" in Duitsland en ging onder cover op feestjes en partijen van Nazi sympathisanten. Hij wordt hierdoor ook wel de "Friese Wiesenthal" genoemd.

Dagelijks werkt de 90-jarige Fries nog ierdere ochtend aan zijn archief waarin de namen van naar schatting 180.000 oorlogsslachtoffers staan en helpt hiermee nabestaanden die meer over hun familielid, vriend of vriendin willen weten. In 2017 is Jack Kooistra onderscheiden door prinses Beatrix voor zijn werkzaamheden als croniqueur van WO II door oorlogsslachtoffers een naam en gezicht te geven en voor zijn inzet om oorlogsmisdadigers op te sporen.

Jack's historisch verhaal brengt verschillende menselijke thema's aan het licht. "Waar ligt de grens tussen goed en kwaad? Wie is de schuldige? Zal het

recht zegevieren? Gaat de geschiedenis zichzelf herhalen? enz.

Hidde de Vries is filmmaker, actief in Huntington Beach, USA. Samen met de Videobrouwers, een productiebedrijf in Leeuwarden, hoopt Hidde eind van dit jaar een documentaire te filmen over Jack Kooistra in Friesland.

In deze tijd, waarin we helaas weer veel met neo-Nazi's te maken hebben, vindt Hidde het belangrijk om dit soort historische verhalen te blijven vertellen. Om b.v. te vermijden dat de geschiedenis zich herhaalt, mensen tegen elkaar opgezet worden. Maar ook om aan te tonen dat "justice serves", hoelang het soms ook kan duren.

Het bestuur van het Simon Wiesenthal Fonds juicht het initiatief van Hidde de Vries toe en heeft daarom besloten een financiële bijdrage te leveren aan de productie van de documentaire over deze bijzondere man. ■

Stichting onderzoek oorlogsmisdaden

De stichting Onderzoek Oorlogsmisdaden zoekt sinds haar oprichting op 4 mei 2007 actief naar plegers van oorlogsmisdaden waar ook ter wereld met de Nederlandse nationaliteit, of die in Nederland woonachtig zijn, zodat de slachtoffers van deze plegers recht wordt gedaan en de plegers hun straf niet ontlopen.

Dit gebeurt met het verzamelen van feiten en gegevens over oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid, genocide en schendingen van mensenrechten.

De stichting probeert de Nederlandse politiek te overtuigen de wetgeving waar mogelijk aan te passen en attendeert het Openbaar Ministerie op mogelijke daders.

Het zoeken naar plegers van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid uit de Tweede Wereldoorlog heeft grote prioriteit !

Al sinds de oprichting probeert de stichting toegang te krijgen tot het Nationaal Archief, afdeling Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, de aangewezen plek voor informatie over WO2-misdadigers. Tot nu toe weigert de Algemene Rijksarchivaris inzage. Dit onderdeel van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap stelt zelfs dat er geen sprake van kan zijn dat de stichting de namen en de verblijfplaatsen van voortvluchtigen aan het Openbaar Ministerie levert door het ontbreken van

'waarborgen voor het beschermen van de privacy van de betrokkenen'. Pogingen om tot een akkoord te komen middels persoonlijk overleg met de Algemene Rijksarchivaris en de toenmalige staatssecretaris Halbe Zijlstra heeft geen soelaas gebracht.

Sinds het voorjaar van 2016 probeert de stichting met juridische bijstand van advocatenkantoor Knoops te Amsterdam alsnog toegang te krijgen tot de WO-2 archieven. Het is immers 'nu of nooit' en de stichting ziet het als haar plicht om tot de laatste verdachte WO2-misdadiger de zaak voor rechtvaardigheid voort te zetten.

Na een aantal verweerschriften heeft de bestuursrechter in Amsterdam op 18 december 2018 het beroep van de stichting gegrond verklaard. Op 28 januari 2019 heeft de Algemene Rijksarchivaris de Raad van State tot een voorlopige voorziening gevraagd en op 29 juli 2019 heeft een zitting plaatsgevonden in Hoger Beroep bij de Raad van State, afdeling Bestuursrechtspraak. De voorzitter

van de RvS heeft voorgesteld dat het Nationaal Archief met de stichting om de tafel gaat zitten om te kijken of er wegen gevonden kunnen worden om voor de stichting een uitzondering te maken en toegang mogelijk te maken. De zaak is aangehouden tot 1 oktober 2019. Indien er dan geen overeenkomst ligt, zal de Raad van State vonnis wijzen.

Naast de onverkwikkelijke jarenlange vertraging, de daders raken immers op hoge leeftijd, zijn de juridische stappen voor de stichting een grote last. Tot nu

toe hebben enkele sponsors bijdragen betaald, maar de bodem van de schatkist is in zicht.

Daarom heeft het bestuur van de stichting Wiesenthal Fonds desgevraagd ingestemd met het verzoek om een financiële bijdrage. Daarnaast heeft het stichtingsbestuur een schriftelijke steunbetuiging gestuurd naar mw. Carry Knoops, de advocaat van de stichting Onderzoek Oorlogsmisdaden. ■

Beleidsplan

Stichting Wiesenthal Fonds

Postadres:

Postbus 98
2400 AB Alphen aan den Rijn

Telefoon: 0172 - 49 39 90

Fax: 0172 - 49 50 23

Website: www.wiesenthalfonds.nl

Bank: NL72 RABO 0112 9480 81
NL75 INGB 0003 7187 17

KVK Leiden: 41168987

Oprichting

Reeds in 1964 maakte Simon Speijer, een Amsterdamse ondernemer, voor de eerste keer kennis met Simon Wiesenthal. Speijer was direct bereid om in Nederland een fondsenwerving te starten ten einde een structurele financiële bijdrage te kunnen leveren aan de activiteiten van Wiesenthal. Op 26 september 1967 resulteerde dat in de oprichting van de stichting Wiesenthal Fonds

Op 21 juni 1993 heeft het toenmalige bestuur van de stichting besloten de statuten te wijzigen waarbij de statutaire zetel van de stichting werd verhuisd van Amsterdam naar Alphen aan den Rijn. Op dezelfde datum heeft Simon Speijer, voorzitter van de stichting, de gewijzigde statuten bij notaris van Beek laten passeren.

Doelstelling

De statutaire doelstelling van de stichting luidt als volgt:

Door morele en financiële steun het werk te bevorderen dat vanwege de te Wenen gevestigde vereniging: "Bund Jüdischer Verfolger des Naziregimes" onder leiding van ir. Simon Wiesenthal wordt verricht ter opsporing en identificatie van nog niet of slechts ten dele berechte misdadigers onder het Naziregime.

De stichting tracht haar doel onder meer te verwezenlijken door:

- a. bekendheid te geven, waar mogelijk en nuttig, aan het werk van de Weense vereniging alsmede aan de strekking en achtergronden van dat werk,
- b. gelden bijeen te brengen en de bijeenbrenging van gelden te bevorderen, bestemd om te worden uitgekeerd aan de te Wenen gevestigde vereniging, ten behoeve van het Documentatiecentrum van deze vereniging, ten bate van het eerder genoemde werk van de vereniging.

Het vermogen van de stichting wordt gevormd door subsidies en donaties, schenkingen, erfstellingen en legaten.

Ten einde de betrokkenheid bij het werk van de stichting te bevorderen en de financiële middelen te versterken streeft het stichtingsbestuur naar uitbreiding van het aantal donateurs.

In de statuten van de stichting is vastgelegd dat, als besloten wordt de stichting op te heffen, een eventueel batig saldo van de ontbonden stichting zoveel mogelijk besteed zal worden overeenkomstig het doel van de stichting.

De stichting Wiesenthal Fonds heeft een ANBI status.

Stichtingsbestuur

Het bestuur van de stichting Wiesenthal Fonds is met ingang van juli 2017 als volgt samengesteld:

Rebecca Donnison, *voorzitter*
Kees Slingerland, *secretaris*
Ernst Jan Westmaas, *penningmeester*
Josette Donnison-Speijer, *adviseur*

De bestuursleden van de stichting ontvangen geen beloning of vergoeding voor hun werkzaamheden.

Werkwijze stichting

In relatie tot de statutaire doelstelling van de stichting streeft het bestuur nadrukkelijk naar intensivering van de kennisoverdracht en de educatie op het gebied van het antisemitisme. In dat kader zoekt het bestuur naar samenwerkingsverbanden met andere organisaties en instituten die zich bezighouden met dezelfde doelstelling. Mede dank zij de financiële bijdrage van de stichting werd door prof. Hans Jansen, samen met medewerkers van het Wiesenthal Instituut in Brussel, research verricht ten behoeve van colleges, pu-

blicaties en boeken over het onderwerp antisemitisme.

De stichting Wiesenthal Fonds levert in het kader van kennisoverdracht en educatie waar mogelijk en zinvol tevens een financiële bijdrage aan (kleinschalige) onderwijsprojecten en toneelvoorstellingen met het antisemitisme als thema.

Jaarlijks brengt de stichting een informatiebulletin uit. In dit bulletin wordt nadrukkelijk ingegaan op de actualiteit rond het aandachtsgebied antisemitisme. Daarnaast worden nog de jaarcijfers van de stichting in het bulletin vermeld. Het bulletin wordt in de maand maart van elk jaar naar alle donateurs en overige belangstellenden toegestuurd. ■

Simon Wiesenthal

STICHTING WIESENTHAL-FONDS

ALPHEN AAN DEN RIJN

Staat van baten en lasten over 2019 - Stichting Wiesenthal Fonds

	€ 2019	€ 2018
Ontvangsten		
Financiële baten	1.611	1.983
Giften	4.770	5.731
Legaten	0	700
Som der ontvangsten	<u>6.381</u>	<u>8.414</u>
Uitgaven		
Uitgaven Simon Wiesenthalinstituut	0	0
Drukkosten Simon Wiesenthalbulletin	5.442	4.992
Algemene kosten	67	40
Ondersteuning projecten derden	16.000	0
Som der uitgaven	<u>21.509</u>	<u>5.032</u>
Saldo	<u>-15.128</u>	<u>3.382</u>
Balans		
Liquide middelen: deposito	190.000	205.000
rekening courant	4.083	4.211
Crediteuren	0	0
Eigen Vermogen	<u>194.083</u>	<u>205.829</u>

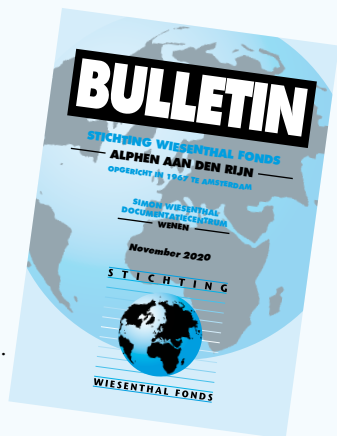

De Stichting Wiesenthal Fonds
voldoet aan de richtlijn ANBI

STICHTING WIESENTHAL FONDS

Het werk van de staf van Simon Wiesenthal is belangrijk. Wij ondersteunen hun onderzoek en hopen dat zij ook in de toekomst hun onderzoek kunnen voortzetten of laten voortzetten.

Ik geef hierbij de volgende kandidaat donateurs op die u de volgende keer ook een bulletin kunt sturen.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Deze pagina afknippen (een kopie mag natuurlijk ook) en in een gesloten enveloppe opsturen aan:

STICHTING

WIESENTHAL FONDS

**De Stichting Wiesenthal Fonds
Postbus 98
2400 AB Alphen aan den Rijn**

